

*Мира Мосуровић,
дипломирани правник из Београда*

ДИСКРИМИНАЦИЈА ГРАЂАНА СР СРБИЈЕ КОЈИ ЖИВЕ ВАН ПОДРУЧЈА ЦЕНТРАЛНЕ СРБИЈЕ

Уставом из 1974. Покрајине су постале конститутивни елемент федерације и саставни део СР Србије. Многи су спремни да тврде да су тако на „мала врата“ покрајине постале самосталне федералне јединице. Ја се не бих сложила са њима, јер то сматрам „великим вратима“.

Оне су оваквом формулацијом добиле најповлашћенији статус у Југославији. Оне су за себе обезбедиле тзв. „мицу тракалицу“, јер ако се због било каквих догађаја у њима критикују од федералних органа, оне једноставно кажу „ми смо саставни део Србије“. Ако пак, услед замерке из СР Србије онда им је одговор „ми смо конститутивни елемент федерације“.

Ако овоме додамо, да су покрајине добиле своје уставе у 1974. и да су стекле законодавну, судску и извршну власт, онда је сасвим јасно што су нам последице овакве какве су. Јасно је да су покрајине тиме постигле дуплу изолацију. Изоловане су од СР Србије и изоловане су од федерације. Зато је аутаркија у њима доведена до перфекције.

ДРУШТВЕНО-ПРАВНА СИТУАЦИЈА У САП ВОЈВОДИНИ

Народ у Војводини, без обзира на националност, традиционално је у добрим међуљудским односима. Ту се људи деле само по једном критеријуму, и то: добар или лош, а не по припадању одређеном народу или народности. Ту није било конфронтација на националном нивоу, а камоли контрареволуције, као што је то случај са покрајином Косово. Тако нешто се у Војводини не може ни догодити. Садашња, међутим, покрајинска бирократија задржавајући неавнојевска права и привилегије, хоће показати да долази до повампирења тобоже српског и црногорског национализма, да долази до подела на националној основи у Војводини, те да је то велика опасност и за Југославију! То је у ствари очајнички потез да би се одржали на власти. Највећа је међутим, срећа за Југославију, што су то апсолутне неистине и што покрајинско руководство користи последњи метак за пуцањ у празно.

Истина је да народ Војводине кроз уставне амандмане, и кроз доношење новог Устава жели да стекне предуслове да живи боље. Да се ослободи непотребног гиганта покрајинске бирократије (шокантна је чињеница да покрајински апарат броји више чланова него укупно апарати Црне Горе и Македоније), која броји око 17 000 људи. Народ Војводине жели да се ослободи свега сувишног, а од многих надлежности које је покрајински апарат преузео од СР Србије, само је имао штете а не користи. Тако је грађанима Војводине остало само то што им у личним

картама пише да су држављани СР Србије, без могућности да се тој својој „формалној” држави обраћају за било шта. Ту празнину попуњавају покрајински владари. А познато је — што више владара то значи мање слободе.

ДРУШТВЕНО-ПРАВНА СИТУАЦИЈА У САП КОСОВО

Ту је ситуација дијаметрално различита од ситуације у Војводини. Знамо да се процес исељавања неалбанског живља врши од 1941. Знамо за одлуке Буганске конференције, у којима је један од главних ставова присаједињење Косова и Метохије Албанији и стварање тзв. „велике Албаније”. Знамо да је 1945. донет закон о забрани повратка Срба и Црногораца прогнаних са Косова и Метохије у току рата од 1941—45. (каков ли апсурда! а Устав из 1946. гарантује слободу избора места рада и становања). Знамо како је и зашто прекинут призренски процес.

Како су припадници албанске националности са Косова и Метохије све више напредовали на кључним функцијама у покрајини, републици и федерацији, то је растао број тзв. „избеглица” из Албаније, настањујући се на подручју Косова и Метохије. Ова повезаност је више него очигледна. А толики број Албанаца из Албаније за мене нису избеглице, већ мирнодопски окупатори. Јер, познато је, да избеглице траже уточиште у новој држави што даље од границе државе из које су морали побећи. Овде имамо ситуацију да наводно прогнани, тј. „албанске избеглице” одржавају свакодневне везе са државом из које су тобоже прогнани, а многи од њих сво ово време раде на отвореној платформи присаједињења територије која им је пружила уточиште са државом из које су наводно прогнани.

Уставом из 1974 (Савезним, Републике Србије и покрајина), покрајине су добиле надлежност која искључује органе СР Србије и федерације. Ово је пружило изванредну могућност покрајини Косово да настави процес албанизације.

На Косову број тзв. „избеглица” из Албаније постаје све већи, настављају се све грубљи насртаји на све словенско становништво, тако да се процес исељавања неалбанског становништва наставља убрзанијим темпом. Број неалбанског живља је спао испод 10%, а то практично значи да они немају више утицаја у политици, култури, јавном животу и сл. С друге стране, национално хомогено становништво, у овом случају албанско, постаје доминантно у свим сферама јавног живота.

Тако имамо ситуацију да се албански језик тражи као услов опстанка. Многе школе уводе наставу само на албанском језику. Неке школе чак забрањују упис српске и црногорске деце у одређене школе, иако знају албански језик, као нпр. у средњој школи у Баковици, што је пример апсолутне националне дискриминације. Пример Више педагошке школе у Баковици „Бајрам Цури” да од 1967. постоји настава само на албанском језику и довео је до тога да је ову школу ове године завршило четири полазника српске и црногорске народности, који су, ето, били присиљени да у покрајини која је у саставу СР Србије уче школу на страном језику.

Наравно, све иде по „предвиђеном сценарију” те се организују сви степени школовања од обданишта до доктората на албанском језику. Како је покрајина добила надлежност међународне сарадње уставима из 1974, она то обилато користи, те се у недостатку књига код нас на албанском језику, оне увозе из Албаније. Средње школе и факултети су такође на албанском. Универзитет у Приштини постаје све више албански центар. На многим смеровима овог Универзитета настава се одвија само на албанском језику. Велики број професора који предају на албанском језику дошао је из Албаније, а по неким подацима само их је у 1981. дошло око 180. Увоз, нема шта! Али нећу више о професорима, већ о том моделу, да се у Југославији која има три службена језика и то подсећам: српскохрватски, односно хрватскокрпски, словеначки и македонски, стичу највише универзитетске дипломе на језику друге државе, односно на језику народности која живи у овој земљи.

Ту, пре свега, морам да додам да је то кршење Уставом гарантованог права равноправности народа и народности. Организација целокупне наставе на свим степенима на албанском језику је противзаконито фаворизовање језика једне народности у односу на 25 народности чији припадници живе у Југославији. Ми смо тако постали једина држава на свету где се може стићи до титуле доктора наука, а да се не мора знати службени језик државе.

Ову ситуацију на Косову морам да погледам и са друге стране. Ту су, наиме, уграђени неки структурни елементи албанизације — појма у свету познатог за означавање изолације од свих и сваког.

У складу с тим, желим да изјавим да је то у ствари својеврсна дискриминација према десетини генерација младих Албанаца на Косову који су завршили разне школе на албанском језику, а управо због тога њихове могућности запослења су везане само за подручје Косова. Они су испали жртве баш такве стратегије изолације, коју су, сад је већ сасвим јасно, зацртали моћници покрајине Косово из редова албанске националности.

Није само језик обележје албанизације Косова, већ су ту и обичаји, који су на Косову много јачи од позитивних југословенских закона.

На овом месту рећи ћу и то, да се на Косову не само примењује шеријетско право, већ да има доста и елемената робовласничког друштва. Албанска жена на Косову је у великом броју случајева — роб. Она се купује. Њен првенствени задатак је рабање што већег броја деце. Она представља ствар, која се купује да би што више умножила број чланова породице. На снази је обичајни закон Дукаџинија.

У неким албанским породицама, поготово у сеоским срединама, и деца имају положај роба. Они морају да раде све послове који им се нареду, што укључује не само тежак физички рад, већ и пљачке, разбојништва, отимања и сл. Они морају обезбедити најстаријем мушком члану породице да буде сит и напит, док они то не морају бити.

Пре извесног времена објављен је податак да преко 10 000 људи на Косову живи у кућном притвору — углавном из страха од крвне освете. Писмо породице Зеџири потресно говори о таквом животу. У писму породице Зеџири из Подујева се каже да она броји 13 чланова, да већ седам месеци не сме нико од њих да изађе на улицу, страхујући за соп-

ствену главу, те да им је нестало хране и да сада једу кукүрузовину — јер немају шта друго. Они су ово писмо послали ССРН Подујева да им што пре помогну, а уколико помоћ не уследи брзо они ће умрети од глади. СР Србији се нису обраћали, јер она по том трагичном и нељудском Уставу из 1974. и нема могућности да интервенише. Тако долазимо до закључка да је Устав од 1974. не само послужио за успостављање апсолутне надлежности покрајине, већ добрим делом и као параван за прикривање стварног функционисања албанског обичајног права.

Ово се све дешава у ситуацији када покрајину Косово у највишим југословенским телима у председништву државе и председништву партије представљају припадници албанске народности. Њих не узбуђују такве чињенице што око 10 000 њихових сүнародника чами у кућним притворима. С обзиром да ови високи функционери са Косова овакву ситуацију сматрају нормалном, а најодговорнији су за овакво стање у овој покрајини, то јасно говори да се они у свом раду руководе албанским обичајним правом, а не позитивноправним прописима Југославије.

То се све догађа у ситуацији када покрајинска бирократија тврди да нема потребе успоставити републичку законодавну, судску и извршну власт, па макар само у заштити елементарних права човека уз цинично образложење „да би то одузело права народима и народностима“.

Овде морам да напоменем да је још давне 1902. у Паризу донета прва међународна конвенција о сүзбијању трговине белим робљем. Друштво Народа је 1921. донело нову конвенцију, да би Генерална скупштина УН резолуцијом 317/4 од 1949. прихватила конвенцију о сүзбијању трговине људским бићима коју је ратификовала и Скупштина Југославије. А, ето, на једном делу те Југославије масовно се крше људска права и међународне конвенције.

РЕАГОВАЊА НА НОВОНАСТАЛУ СИТУАЦИЈУ

Морам на овом месту да напоменем да сам сама одрасла и школовала се у правој југословенској средини. У моме одељењу су поред припадника свих југословенских народа, били другари који су припадници следећих народности: мађарске, немачке, талијанске, румунске, влашке, ромске и словачке. Навешћу и имена: Јакоб Деже, Орош Јожеф, Иштван Нађ, Гүран Тибор, Моника Ереш, Ирена Ковач, Лијана Лемлајн, Марчело Бела, Драгана Леу, Никола Коста, Оливер Чолак, Дорина Флора, Мирослав Кнежица, Силвија Стан, Драгица Шајн и Мравик Ана.

Многи од наведених су сада већ са дипломом разних факултета. Орош Јожеф је завршио електротехнички факултет и сада је већ у врху југословенских младих проналазача. Ирена Ковач је завршила филозофски факултет на смеру — психологија, а Јакоб Деже је дипломирао на овом (Правном) факултету. С обзиром да се и даље срећемо разговарали смо недавно и о равноправности језика и они на то кажу следеће: „Ми смо рођени у Југославији, ми смо Југословени. У овој земљи постоје три службена језика. Ми живимо у покрајини Војводини која је у саставу СР Србије и тражимо да нам се омогући настава на српскохрватском језику јер шта ће мени школовање на мађарском језику, па нећу ја

да идем у Мађарску да радим и живим. Нама треба равноправност у односу на окружење, што ми у Војводини и имамо. Настава у основним школама на језику народности још и може да „пробе” али са обавезним учењем српскохрватског језика. Даљи степени школовања на језику народности су у ствари дискриминација према тој народности, а поготово у покрајинама Србије, што значи одвајање од језика којим се говори на највећем простору у Југославији.

Нове уставне промене којима се уводи тржиште, што подразумева тржиште роба, капитала и радне снаге, морају да буду сигнал да се о школском систему поведе више рачуна. Заокружујући своје мисли, моји другари (са којима се и ја слажем) сматрају да би стога требало укинути наставу на средњем, вишем и високом образовању на албанском језику у покрајини Косово и помоћи младим Албанцима да са школом коју заврше на Косову могу да се запосле широм Југославије. Уколико се то не оствари, они ће још 1000 година бити неразвијени, са великим бројем незапослених лица што ће, наравно, бити праћено напетостима које такво стање производи.

Да ли су југословенски моћни и утицајни фактори у стању да осете токове цивилизације, токове прогреса, токове уједињавања? Према садашњем њиховом расположењу, то се не би могло закључити. Пре би се рекло да су спремни да уведу свих 25 језика као службене језике, вероватно са циљем да у овој земљи коначно нико никог не разуме.

Што рече један хумориста недавно: „Југославија ако овако настави постаће зоолошки врт, пардон, национални парк Европе”.

Зато апелујем на све разумне људе, на све интелектуалце, да се ангажују да опочне рад на сасвим новом Уставу СФРЈ и Уставу СР Србије. Не можемо више чекати да такве иницијативе дају они којима ни 15 година пропадања једног дела територије Југославије још није очигледно. Не може интелигенција, која себе сматра прогресивном више ћутати о томе да се у називу државе помиње реч социјализам, а да га у пракси нема, а да се у једној социјалистичкој аутономној покрајини, као што је Косово, примењују *de facto* примитивни закони друге државе, да влада варварски прогон, геноцид и ропство.

Зато предлажем:

1. Да се у савезни и републички устав угради члан *да државом могу управљати само писмени, учени и разумни људи*, као што је то предвиђао устав старе Персије. Јер да је било тако, не бисмо имали овакве трагикомичне уставе из 1974.

2. Јединствени службени језик на територији целе Републике Србије, и то српскохрватски, да не би било забуне.

3. Јединствен образовни систем на територији целе Републике Србије.

4. Одржавање наставе од средњег ступња образовања па навише на службеном језику — српскохрватском, а да у основним школама које изводе наставу на језику народности обавезно буде учење српскохрватског језика. С тим, што учбеници по којима се изводи настава на језицима народности морају бити одобрени од републичког органа управе за образовање СР Србије.

5. Укидање могућности да покрајине имају уставе, већ само статут.
6. Увођење јединственог законодавства, судске и извршне власти на целој територији Републике Србије.
7. Јединствена надлежност Републике Србије у области народне одбране и друштвене самозаштите.
8. Јединствена надлежност Републике Србије у области јавне и државне безбедности.
9. Јединствена надлежност Републике Србије у области међународних односа.
10. Јединствена надлежност Републике Србије у области заштите споменика културе.
11. Обавезно увођење РЕФЕРЕНДУМА као могућности непосредног изјашњавања.

UDK — 342.4(497.1)

*Драгољуб Николић,
судија Петог општинског суда у Београду*

О ПРОМЕНАМА УСТАВА

У овом тренутку развијеније демократије и поодмакле расправе о променама устава, четири питања ми се чине најважнијим: питање тврдоће, стила, језика устава и питање злоупотребе права.

Овај Скуп је највећи део времена и енергије утрошио доказујући да је Устав из 1974. лош. У прилог те тврдње је изнето мноштво ваљаних аргумената и на овом Скупу и у јавности уопште, те их ја у овом кратком раду нећу понављати.

Тиме се намеће логичан закључак да Устав треба мењати. То би, само по себи, значило логично решење једног отвореног проблема. Али, у нашој збиљи то није тако. Решење тог проблема, гледано из угла сада важећих одредби о променама устава, у бити изгледа скоро немогуће.

За измену савезног Устава потребна је сагласност осам субјеката (република и покрајина), а за измену устава СР Србије потребна је сагласност три субјекта, што је и објективно веома тешко постићи, а што наш Устав чини — најтеже променљивим *уставом у свету*.

Због тога мислим да најпре треба изменити одредбе устава о начину промене устава (чл. 398—403 Устава СФРЈ и чл. 427—431 СР Србије), тако што би се утврдило да о изменама Устава одлучује Скупштина СФРЈ односно Скупштина СР Србије и то не квалификованом, већ обичном већином.

Нисам присталица честих, као у нас, промена устава, али мислим да се устав може и треба бранити једино мудрошћу и далековидошћу постављених и остварених циљева, а не као према садашњим нормативним решењима — одређењем тешке променљивости што води фактичкој забрани промене.